

ZÁKLADNÉ ODPRÚČANIA PRE PRÁCU S DEŤMI SO ŠPECIFICKÝMI PORUCHAMI UČENIA

Diktát

Písanie diktátov u detí so špecifickými vývinovými poruchami učenia výrazne **obmedzujeme**, dávame prednosť **ústnemu overovaniu** znalostí dieťaťa alebo vo forme **dopĺňovania do predpísaného textu**, prípadne **testovej forme**, využijeme **počítačové programy**. Dieťa trpiace dyslexiou má totiž ťažkosti pri kontrole napísaného, pretože pomaly, namáhavo a často nesprávne číta; dysgrafické dieťa zasa pomaly a s ťažkosťami píše, a pretože sa príliš sústreďí na grafický prejav, nestihne sa sústreďiť aj na gramatické javy; dieťa trpiace dysortografiou máva v diktátoch ťažkosti výraznejšie – špecifické poruchy plynúce z porúch sa často viažu s nešpecifickými – opäť preto, že sa dieťa príliš sústreďí na jemu známe ťažkosti a gramatické javy príliš nestíha, alebo nezvláda správne odôvodniť a napísať. Pri písaní diktátov u detí s týmito poruchami sa potom riadime nasledujúcimi zásadami:

- dieťa píše len to, čo **stihne** napísať. Na tomto spôsobe sa s dieťaťom dopredu **dohodneme**, dieťa tak nie je stresované strachom z toho, že nestihne napísať celý diktát. **Zlepší** sa tak aj **úprava** napísaného diktátu a **zniži počet pravopisných chýb**, pretože dieťa má na napísanie diktátu a jeho kontrolu **dostatok času**. Deti trpiace poruchami učenia mávajú často ťažkosti v grafomotorickom tempe, bývajú preto **výrazne pomalšie** ako ostatní žiaci
- dieťa píše tak, že **vynecháva každú druhú vetu textu**, má tak možnosť dokončiť a skontrolovať si pôvodnú vetu, zatiaľ čo ostatní píšú ďalej
- nechať dieťaťu **dyslektickú tabuľku**, kde sú farebne („mäkkými a tvrdými“ farbami) odlišené mäkké a tvrdé
- spoluhlásky (dieťa sa s ňou ale vopred musí naučiť zaobchádzať a rýchle sa v nej orientovať),
- diktát pripraviť ako **dopĺňovačku**, k dopĺňovaniu je možné použiť aj **pracovné fólie**, alebo dať k doplneniu nie celý diktát, ale len tie **slová**, pri ktorých sledujeme určitý pravopisný jav (eliminujeme tak nárast zbytočných špecifických chýb plynúcich z poruchy)
- poskytnúť dieťaťu **dlhší čas** na kontrolu napísaného, zbierať **mu zošit ako poslednému**
- využívať možnosti priebežného **slovného** hodnotenia (známkou hodnotiť len v prípade, že sa dieťaťu diktát podarí), zaznamenať počet chýb,
- ak to dokážeme, **odlíšiť špecifické chyby plynúce** z porúch (napr. vynechávanie písmen, znamienok,
- nesprávne použitie i/y v slovách so slabikami di-ti-ni/dy-ty-ny atď.) **od nešpecifických** a označiť ich pomer (napr. 6 špecifických chýb, 1 nešpecifická),
- nenútiť dieťa k opravám klasickým spôsobom, ale **zaviesť zošit na evidenciu chýb**, kde predpíšeme slovo **správne** – rodičia aj dieťa tak ľahšie získajú prehľad o tom, v čom dieťa najčastejšie robí chyby a môžu slová pri domácej príprave precvičovať; robíme tak aj preto, že pri klasických opravách sa stáva, že dieťa stále opakuje rovnakú chybu, a tým si fixuje nesprávny tvar slova, **výrazne** podčiarknuť slová napísané **správne**, chyby **neopravovať červenou** – takto zvýraznený nesprávny tvar má dieťa tendenciu si zapamätať
- **diktát dopredu precvičiť** napr. formou domácej úlohy; pred vlastným písaním diktátu ešte raz precvičiť „**klúčové**“, slová buď ústnou formou alebo formou dopĺňovačky,
- **tempo diktovania**, ak je to možné (v triede s menším počtom žiakov alebo s väčším počtom detí s poruchami učenia) prispôbiť buď **najpomalšiemu, alebo aspoň pomalším žiakom**, chyby vzniknuté z nedostatku času (vynechávanie znamienok, písmen, zámeny písmen tvarovo podobných, nedodržanie tvarov písmen atď.) hodnotiť s toleranciou
- **vynechať** alebo aspoň obmedziť a potom veľmi tolerantne hodnotiť úlohy časovo limitované (tzv. päťminútovky)
- pri spoločnej ústnej kontrole diktátu **dať týmto deťom čo najväčší priestor**, aby sme si overili ich znalosť gramatických pravidiel
- u **dysgrafických detí brať do úvahy**, že sa väčšinou príliš **sústreďujú na kvalitu** písma, a tak im nezostáva toľko času na odôvodnenie pravopisu – opäť vznikajú chyby z nedostatku času
- u detí so silnejšou formou dysortografie vo vyšších ročníkoch brať do úvahy, že nesprávna sluchová diferenciacia slabík di-ti-ni/dy-ty-ny sťažuje určovanie písania i/y v slovách napr. podľa vzorov podstatných mien (hrad – hrady, žena – ženy, kosť – kosti) a prídavných mien (mladý, jarný...)
- **oceniť u detí snahu o zvládnutie a aplikáciu pravopisných pravidiel** aj keď výsledok nebýva niekedy tomuto úsiliu adekvátny. Deti so špecifickými poruchami učenia mávajú i tzv. znížený jazykový cit. V praxi to znamená, že s dokážu naučiť základné pravopisné pravidlá, ale ich aplikácia na javy príbuzné a odvodené im už robí ťažkosti.

Opis, prepis

V tejto oblasti **majú ťažkosti obzvlášť deti trpiace dyslexiou; dieťa si text**, ktorý má opisovať alebo prepisovať, nesprávne a s ťažkosťami prečíta, a tým pádom aj nesprávne napíše. Aj tu sa prejavuje **pomalé pracovné tempo týchto detí**.

- je vhodné nenútiť dieťa za každú cenu **napísať všetko** (dopredu ho upozorniť, aby sa nesnažilo napísať čo najviac na úkor kvality)
- umožniť dieťaťu **tiché predhovárane** si (obzvlášť u detí s výraznými ťažkosťami v zrakovej diferenciacii a sluchovej analýze a syntéze)
- **kombinovať** prepis s dopĺňovačkami, využiť pracovné listy a fólie
- * uprednostňovať formu **ústneho skúšania**, v písomnom prejave voliť formu dopĺňovačiek
- * opis a prepis **častejšie kontrolovať** preto, aby nedošlo k vzniku chýb vplyvom nesprávne prečítaného textu

Čítanie / slovenský jazyk, cudzí jazyk, ostatné predmety/

- Nevyvolávať dieťa k dlhému čítaniu **nahlas pred celou triedou**, ale nechať ho čítať len **krátke** jednoduchšie úseky textu; ak je v triede **viac dyslektických** detí, **striedať** ich v čítaní častejšie, po jednej - dvoch vetách
- k domácej príprave dávať dieťaťu len **primeranú časť** textu, napr. jeden dlhší odstavec alebo viac kratších
- nechať dieťaťu k dispozícii **potrebné pomôcky** (záložku, okienko na čítanie, tabuľku s abecedou ap.)
- **tolerovať slabikovanie** dyslektických detí, ktoré sú zaradené v ambulantom nácviku, viesť ich k správnej technike čítania, odbúravať tzv. „dvojité čítanie“, kde si žiak dopredu prečíta slovo potichu pre seba a až potom ho vysloví nahlas
- to isté pri dlhých, ťažkých alebo cudzích slovách, ktoré aj deti s čiastočne kompenzovanou dyslexiou horšie zvládajú
- **nekárat' a netrestať dyslektické dieťa, ktoré sa horšie orientuje** v texte a „nevie, kde ostatní čítajú“, keď je vyvolané, je nutné brať do úvahy, že tieto deti nemôžu stačiť tempu bežného čitateľa
- využívať **čítanie vo dvojiciach** – dyslektik s lepším čitateľom (lepší ho ťahá dopredu)
- pred vlastným čítaním **vybrať** z textu **ťažké slová** a **precvičiť** ich čítanie (niekedy je nutné nacvičiť aj výslovnosť), až potom nechať dieťa čítať celý text; naučiť dieťa a jeho rodičov rovnakou metódou **postupovať pri domácej príprave**. Hravou formou naučiť dieťa rýchlo sa orientovať v texte poznávať určité slová.

Písanie

- dbať na **správne sedenie** pri písaní a držanie písacej potreby. Nesprávne návyky v tejto oblasti si niektoré deti prinášajú už z materských škôl a rodinného prostredia. Pri nástupe dieťaťa do základnej školy máme ešte možnosť tieto návyky ovplyvniť,
- zaraďovať podľa potreby **uvoľňovacie cviky** (pred i počas písania)
- dať k dispozícii náradku k správne držaniu písacieho náčinia, prípadne kornút k napomáhaniu jeho správneho sklonu,* na písanie používať písacie potreby, ktoré „**nezadrhávajú**“ po papieri, a ktoré nie sú príliš labé na uchopenie.
- kvalitné plniace pero používať aspoň pri domácej príprave, využívať zošity alebo podložky s pomocnými linajkami, používať podložku na sklon písma
- **diakritické znamienka dopĺňovať okamžite**; dieťa s poruchou po napísaní celého slova nie je schopné ich doplniť, alebo ho to veľmi zdržuje, nenútiť dieťa ku každodennému dlhému prepisovaniu alebo dopisovaniu toho, čo nestihlo vypracovať; nechať ho napísať len to najdôležitejšie
- **ocenit' snahu dieťaťa**, aj keď výsledok jeho práce **nezodpovedá** našim predstavám
- prejavovať **zhovievavosť** pri hodnotení písomného prejavu, zvlášť čo sa týka písmen tvarovo podobných, ktoré bývajú často zamieňané (a-o, m-n, r-z, l-k, ap...), nedokonalých tvarov a smeru písmen a ich rozdielne výšky a celkovo výrazne zníženej kvality písomného prejavu.

Ostatné predmety

Špecifické poruchy učenia tým, že postihujú prevažne oblasť čítania a písania, **zasahujú** nielen do oblasti slovenského jazyka, ale aj **do všetkých vyučovacích predmetov**, v ktorých sú tieto schopnosti používané. Preto ja aj tu nutné využívať niektoré z metód tolerantného prístupu k týmto deťom.

- * v písomných prejavoch voliť takú formu, aby stačila len krátka odpoveď (najlepšie testy s voľbou správnej odpovede, v písomných prácach využívať väčší typ písma napr. ariel 14)
- * preferovať **ústnu formu** skúšania
- * **nenechávať dieťa písať dlhé zápisy**, často také zápisy nie sú ani použiteľné k tomu, aby sa z nich dieťa učilo;

- využívať podčiarkovanie** dôležitého v učebnici
- * nehodnotiť chyby v písomnom prejave, ale len **obsahovú** správnosť odpovede
- * **prečítať, poprípade skontrolovať pochopenie zadania úlohy** (napr. v matematike slovné úlohy), nehodnotiť chyby vzniknuté z nedokonalého prečítania textu,
- * v matematike dávať **pozor na zámeny** tvarovo podobných alebo zrkadlovo obrátených číslíc (napr. 6-9, 3-8) a na chyby vzniknuté z nedodržania správnej úpravy – napr. posun číslíc pri sčítaní – odčítaní pod sebou (zvlášť u dysgrafikov); v týchto prípadoch skontrolovať nielen výsledok, ale aj správnosť postupu pri vypracovaní úlohy,
- * v geometrii s **toleranciou hodnotiť u dysgrafických detí nižšiu kvalitu rysovania**
- * brať do úvah, že niektoré **dysgrafické deti môžu mať problémy aj vo výtvarnej a pracovnej výchove**
- * u dysgrafických detí je nutné **tolerantne hodnotiť zníženú kvalitu písma v zápisoch** v zošitoch aj v iných predmetoch, než je slovenský jazyk, a to i na 2. stupni ZŠ,
- * v predmetoch, kde je dyslektický žiak závislý na čítaní textu (dejepis, zemepis, prírodopis atď.), **častejšie kontrolovať pochopenie textu**, vyznačovať dieťaťu len najdôležitejšie fakty a naučiť jeho i rodičov takto postupovať pri domácej príprave; brať do úvahy, že sa učí skôr „**sluchovou cestou**“ (pre domácu prípravu možnosť použitia diktafónov, magnetofónov...),
- * vo výuke cudzích jazykov preferovať už vyššie zmienenu „**sluchovú cestu**“, sústrediť sa na **ústne zvládnutie slovnéj zásoby základných fráz**
- * uvedomiť si, že aj keď sa špecifické poruchy učenia (dyslexia, dysgrafia, dysortografia) úzko týkajú hlavne slovenského jazyka, prelínajú sa všetkými ostatnými vyučovacimi predmetmi a aj celým životom týchto detí.

Ďalej by sme sa ešte chceli zmieniť o **nesprávnych postojoch učiteľov**, s ktorými sa v praxi stretávame:

1. učitelia, ktorí špecifické poruchy učenia vôbec neuznávajú a dieťa tým poškodzujú / poškodzujú tým jeho práva v zmysle antidiskriminačného zákona/
2. učitelia, ktorí špecifické poruchy učenia uznávajú, ale nútia dieťa aj rodiča k nesprávnej reedukácii (v snahe o zlepšenie nechávajú dieťa často a dlho prepisovať, nútia ho ku každodennému čítaniu klasickým spôsobom, preťažujú ho dlhými domácimi úlohami a úlohami „naviac“, atď.),
3. učitelia, ktorí špecifické poruchy učenia uznávajú, ale v dôsledku toho hodnotia dieťa nekriticky, podporujú nesprávny prístup rodičov (predmet pre dieťa „prestane existovať“, dieťa, vedomé si svojej poruchy, ju využíva, prestáva sa snažiť a hľadá úniky zo školskej práce).

Uvedených metód tolerancie a práce s deťmi s poruchami učenia je veľa, niekedy sa môžu zdať pre učiteľa príliš náročné, ale väčšina je v praxi vyskúšaná a mnohé z nich sa s úspechom používajú pri práci v dyslektických triedach. Sú to v podstate doporučené prístupy k týmto deťom a **záleží na učiteľovi, ktoré formy práce mu budú vyhovovať a použije ich pre svojich žiakov**. Nemusi samozrejme používať všetky uvedené metódy, vždy je **nutný individuálny prístup k dieťaťu a individualizácia metód**. Len pri **formálnom prístupe** k dieťaťu so špecifickou poruchou učenia **nenastane** u dieťaťa obrat k lepšiemu. Premyslený, špecializovaný a individualizovaný prístup k dieťaťu sa vždy vyplatí.

Nie je umením dokázať týmto deťom, že niečo nevedia, ale je umenie dať im príležitosť ukázať, že niečo vedia.

Spracovala: Mgr. Jana Ellerová, špeciálny pedagóg z materiálov OPPP Nitra